

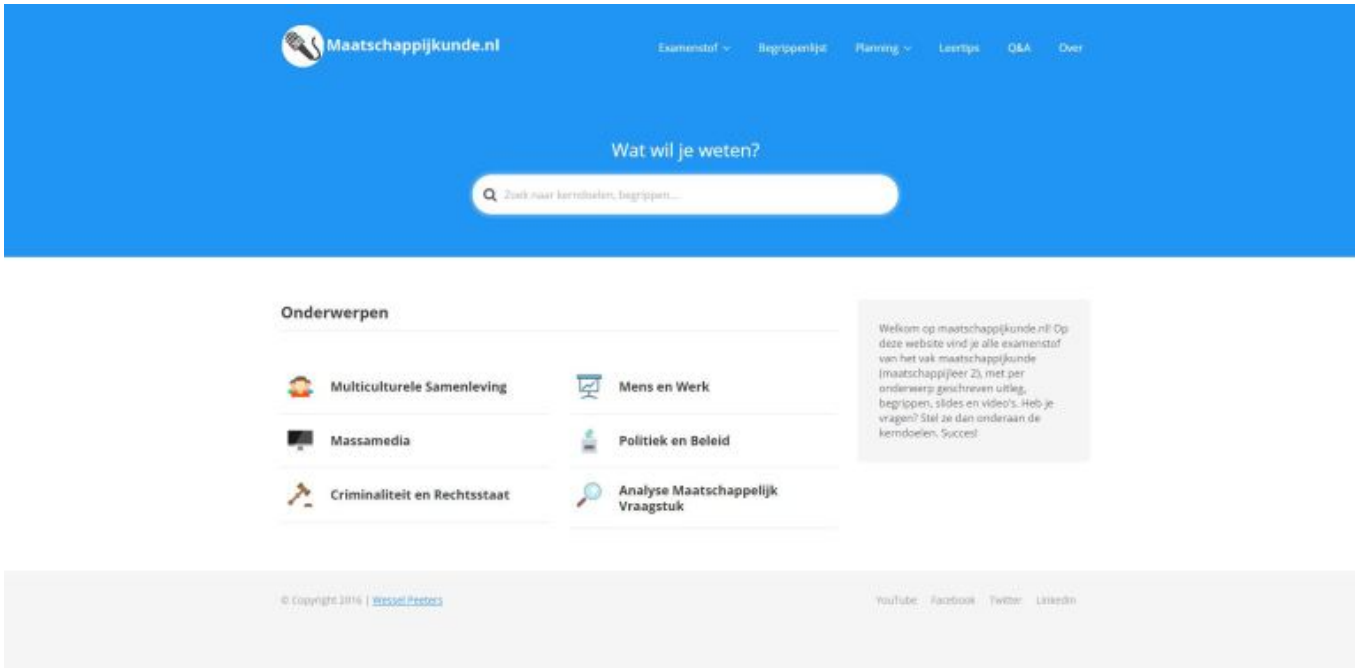
Sinds vorig jaar werken we bij Maatschappijleer 2 (Maatschappijkunde) in 3 en 4 vmbo vanuit de kerndoelen: geen tekstboek, geen opdrachten en op eigen tempo werken en toetsen. Momenteel zijn enkele leerlingen uit leerjaar 3 vmbo-tl op weg om dit schooljaar het centraal schriftelijk examen (CSE) te doen, een jaar eerder dan normaal. Leerlingen maken gebruik van de website: <http://maatschappijkunde.nl/>. In dit artikel onze voorgeschiedenis, aanpak, resultaten en een vooruitblik.

Voorgeschiedenis

Tot 2 jaar geleden maakten wij zoals veel vakken gebruik van een gekochte methode, bestaande uit een leerwerkboek met daarin leertekst en opdrachten. Onze vakgroep was al enige tijd ontevreden over de methode die we gebruikten: veel leertekst was niet noodzakelijk voor het examen en ander leertekst ontbrak juist. De vragen in de methode waren veel meningsvragen, wat op het CSE niet op die manier aan de orde komt: dat kun je dan ook beter met een klassengesprek doen.

Het eindexamenvak viel bij onze school toen nog onder de IVO-MAVO (Individueel Vormend Onderwijs). Dit hield onder andere in dat het vak een aangepast PTA had waarbij géén centraal eindexamen werd afgenomen. Enkele jaren geleden heeft het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen (OCW) besloten deze leerroute geleidelijk af te schaffen. Zodoende hebben we juni 2015 op school besloten om in mei 2016 met het vak maatschappijleer 2 voor het eerst mee te doen aan het CSE. Een spannende beslissing, daar waar we het vak pas relatief kort aanboden.

Door het twijfelen aan de methode én de beslissing om mee te doen aan het CSE, besloten we het anders aan te pakken: we gingen het vak vanaf de grond af aan op te bouwen.

The screenshot shows the homepage of the website Maatschappijkunde.nl. The header is blue with the logo and navigation links: Examenstof, Begrijpenlijst, Planning, Leertips, O&A, and Over. A search bar asks 'Wat wil je weten?' with a placeholder 'Zoek naar kerndoelen, begrippen...'. Below the search bar is a section titled 'Onderwerpen' with icons and links for: Multiculturele Samenleving, Mens en Werk, Massamedia, Politiek en Beleid, Criminaliteit en Rechtsstaat, and Analyse Maatschappelijk Vraagstuk. A grey box on the right contains a welcome message: 'Welkom op maatschappijkunde.nl! Op deze website vind je alle examenstof van het vak maatschappijkunde (maatschappijleer 2), met per onderwerp geschreven uitleg, begrippen, slides en video's. Heb je vragen? Stel ze dan onderaan de kerndoelen. Succes!'. The footer includes copyright information '© Copyright 2016 | [WespeelPeeters](http://WespeelPeeters.nl)' and social media links for YouTube, Facebook, Twitter, and LinkedIn.

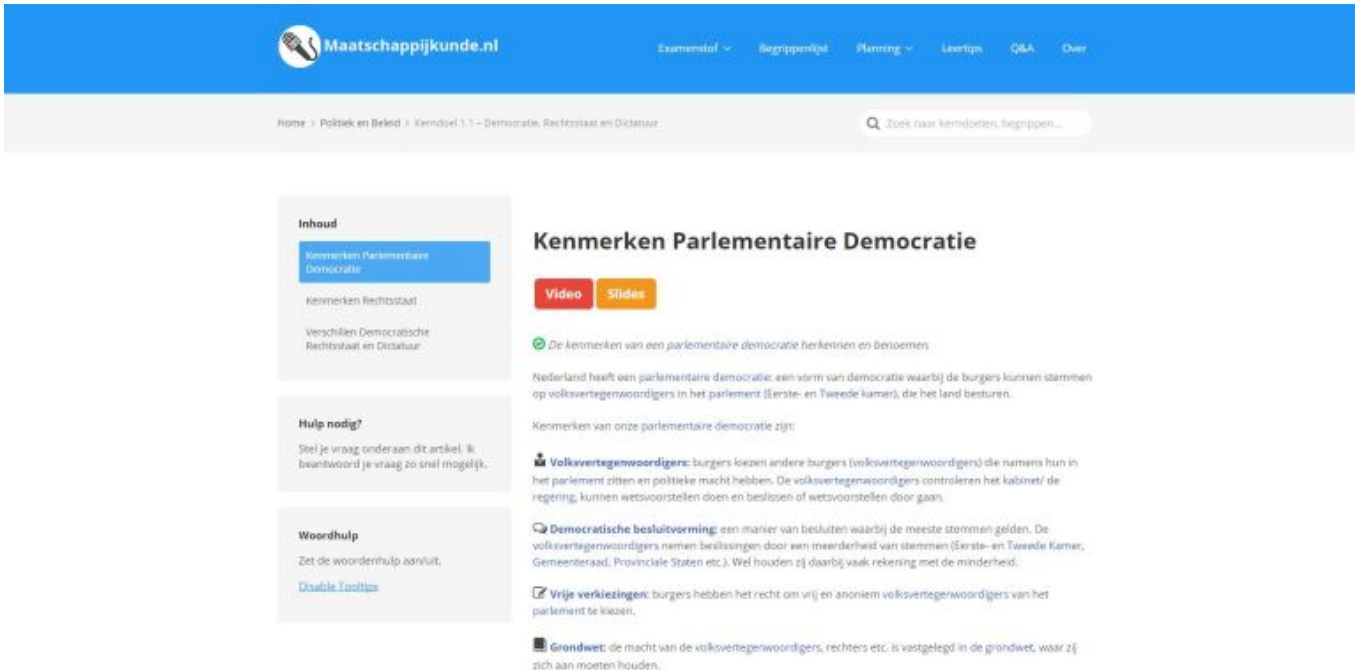
Aanpak

Ontwerp

We hebben een dag 'op de hei' gezeten en door middel van denken, overleggen, schetsen etc. nagedacht over hoe we het vak willen aanbieden. Dit heeft er uiteindelijk toe geleid dat we het volgende hebben gedaan:

We hebben alle verplichte CSE kerndoelen voor het vak 1:1 omgezet naar leerlingentaal, waarbij soms een minimale aanpassing is gedaan, bijvoorbeeld omdat dingen er dubbel in stonden of omdat er naar onze mening een kleine aanvulling nodig was om het duidelijk te maken. Bij de verplichte SE kerndoelen hebben we op basis van diverse bronnen zoals het CBS zelf de leerstof geschreven: hiervoor zijn vanuit het ministerie alleen globale leerdoelen omschreven.

We hadden nu 2 dingen: leerdoelen (wat moet de leerling kennen en kunnen - een checklist) en bijbehorende leerstof. Vervolgens hebben we bij de leerstof per leerdoel 1:1 slides en video's gemaakt. De leerstof krijgen de leerlingen als boekje, de slides (PowerPoint) en video's staan online. Dit was precies wat zij moesten kennen: niets meer en niets minder. De volledige route naar het eindexamen is helder.

The screenshot shows the website 'Maatschappijkunde.nl' with a blue header. The main content area is titled 'Kenmerken Parlementaire Democratie'. On the left, there is a sidebar with 'Inhoud' (Table of Contents) listing 'Kenmerken Parlementaire Democratie', 'Kenmerken Rechtsstaat', and 'Verschillen Democratische Rechtsstaat en Dictatuur'. Below that are sections for 'Hulp nodig?' and 'Woordhulp'. The main article text includes a sub-header 'Kenmerken Parlementaire Democratie' and two buttons: 'Video' and 'Slides'. The text explains that the Netherlands has a parliamentary democracy and lists characteristics such as 'Volkvertegenwoordigers' (representatives chosen by citizens), 'Democratische besluitvorming' (decision-making by majority), 'Vrije verkiezingen' (free elections), and 'Grondwet' (constitution).

Schooljaar 2015 - 2016

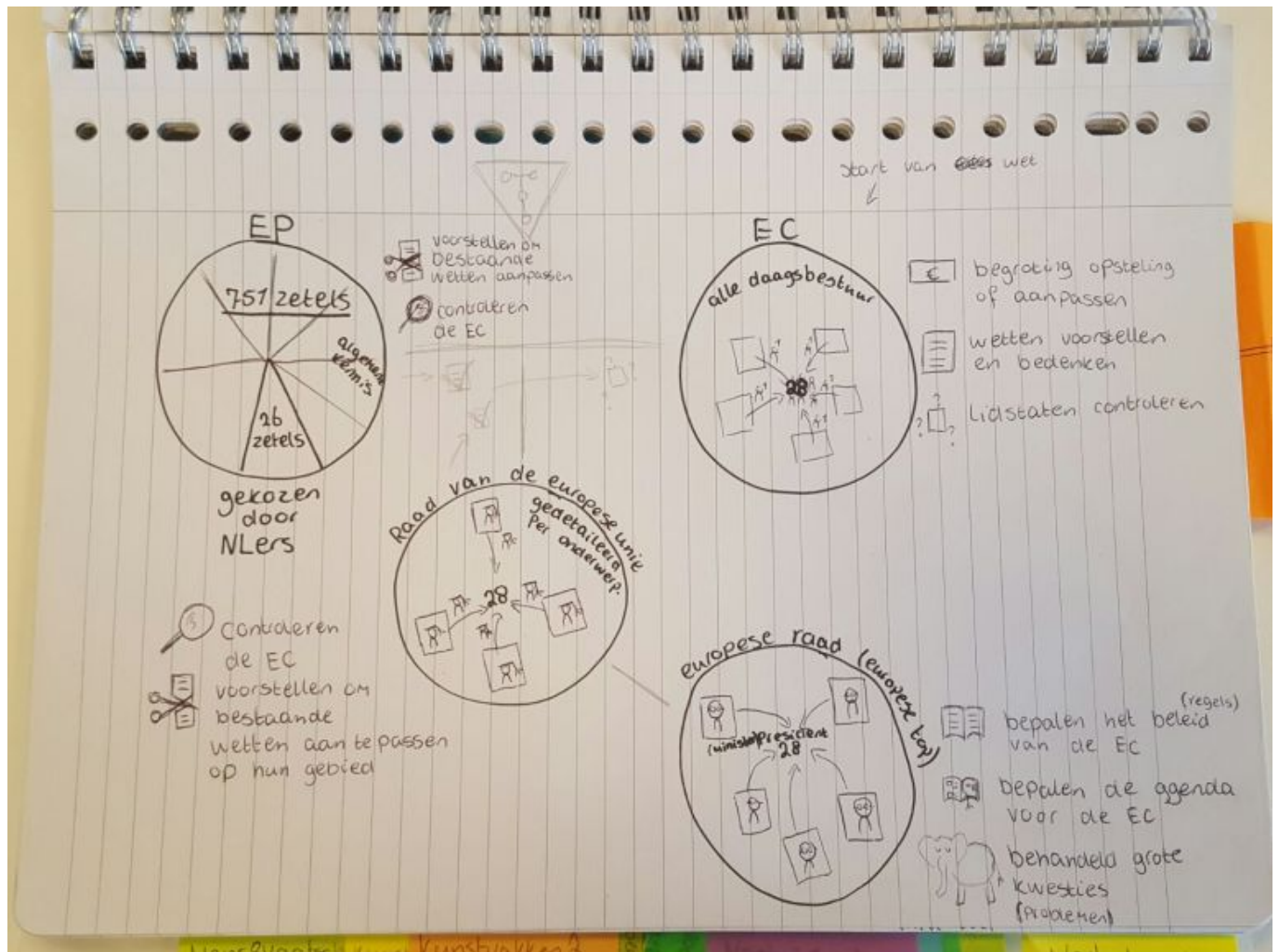
De eerste lessen van het schooljaar zijn we begonnen met het aan de leerlingen uitleggen hoe het schoolstelsel werkt, wat kerndoelen zijn en hoe het vak is opgezet en waarom deze keuze is gemaakt, zowel vanuit het ministerie als vanuit ons als vakgroep. Vervolgens hebben we leerlingen voornamelijk middels klassikale instructie, filmpjes, discussies etc. geholpen met het leren begrijpen van de leerstof.

Ook bespraken we middels de slides per onderdeel enkel oud-examen vragen als oefening. De video's diende op dat moment als extra uitleg (richting een SE, als je iets hebt gemist, etc.).

Verwerking en toetsen

Wat betreft verdere verwerking van de leerstof hebben we de keuze gemaakt om dit middels visuele uitwerkingen te laten doen: mindmaps, stroomschema's, icoontjes etc. In de eerste schoolweken hebben we daarom extra aandacht besteed aan het maken daarvan én leggen we leerlingen uit waarom we [voor deze verwerking kiezen](#).

Leerlingen hebben een dummie of schrift waarin zij alle leerstof zelfstandig verwerken. Voorafgaande aan een SE kregen de leerlingen een oefentoets. Zowel de SE's als de oefentoetsen bestaan volledig uit oud-examen vragen. Bij onderdelen waarbij dit niet mogelijk is (omdat deze niet in het CSE voorkomen) hebben we vragen gemaakt die wat betreft stijl sterk overeenkomen, waarbij we ook de verhouding meerkeuzevragen, bronvragen etc. vanaf begin leerjaar 3 op het CSE afstemmen.

In de praktijk gebruikten we 2 lessen per week om op verschillende manieren leerstof uit te leggen,

leerlingen aantekeningen te laten maken en een deel van de les te gebruiken om het visueel uit te werken. 1 Les per week werd meer gebruikt om stil te staan bij de actualiteit. We hebben bij de opzet zeker *niet* de keuze gemaakt om ons enkel aan de leerdoelen te houden, maar *wel* om duidelijk naar leerlingen te communiceren wat je wel en niet moest kennen voor het SE en CSE.

CSE 2016

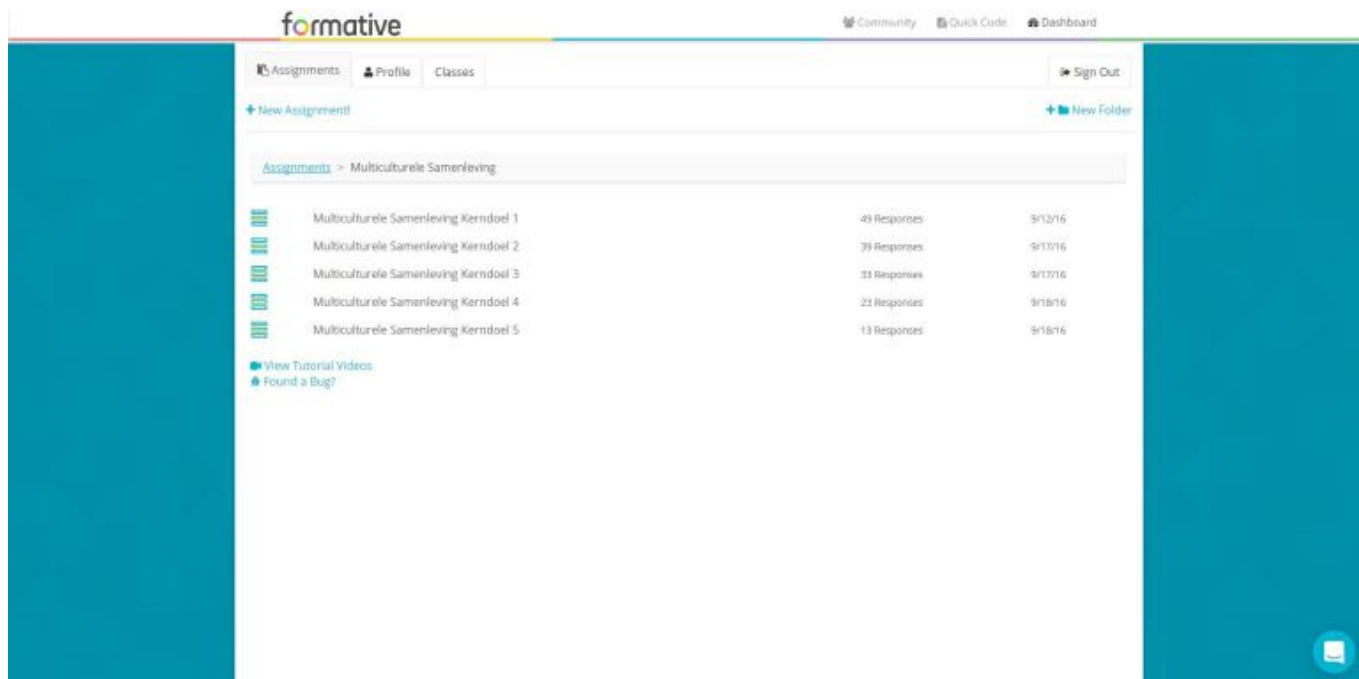
Het was een spannend jaar: voor het eerst meedoen aan het CSE en datzelfde jaar volledig van een methode afstappen. Gelukkig hebben onze leerlingen het goed gedaan en uiteindelijk boven het landelijk gemiddelde gescoord. Er waren echter ook onderdelen waarop onze leerlingen het minder goed deden en ook beseffen wij ons volledig dat dit het eerste jaar was en het vasthouden van dit succes een mogelijk nog grotere uitdaging is.

Schooljaar 2016 - 2017

Dit schooljaar hebben we bij 2 klassen een stap richting meer gepersonaliseerd leren gemaakt: we bemerkten te vaak dat we iets aan het uitleggen waren dat een deel al begreep of dat we juist te weinig tijd hadden om waar nodig extra hulp te bieden.

Leerlingen werken nu op eigen tempo en op hun eigen manier door de leerstof: de een leest en werkt het visueel uit, de ander kijkt video's en schrijft een samenvatting. Daar waar leerlingen dingen lastig vinden óf waar ik als docent denk dat een extra aandacht wenselijk is krijgen leerlingen uitleg: soms zijn het 3 leerlingen, soms zijn dit er 20.

Als voorbereiding op de toetsen kunnen de leerlingen wanneer zij daar aan toe zijn per kerndoel [oefenvragen maken op de website GoFormative](#). Hierdoor krijgen alle leerlingen persoonlijke feedback. Iedere les staan we even stil bij de actualiteit en zodoende bespreken we, middels het nieuws, deels gezamenlijk de leerstof. Inmiddels zijn we 1 periode bezig, met leuke en leerzame resultaten.

The screenshot shows the Formative dashboard interface. At the top, there are navigation links for 'Community', 'Quick Code', and 'Dashboard'. Below that, there are tabs for 'Assignments', 'Profile', and 'Classes', along with a 'Sign Out' button. The main content area is titled 'Assignments > Multiculturele Samenleving'. It displays a list of five assignments, each with a green icon, a title, the number of responses, and a date. At the bottom of the list, there are links for 'View Tutorial Videos' and 'Found a Bug?'.

Assignment Title	Responses	Date
Multiculturele Samenleving Kerndoel 1	49 Responses	9/12/16
Multiculturele Samenleving Kerndoel 2	39 Responses	9/17/16
Multiculturele Samenleving Kerndoel 3	33 Responses	9/17/16
Multiculturele Samenleving Kerndoel 4	23 Responses	9/18/16
Multiculturele Samenleving Kerndoel 5	13 Responses	9/18/16

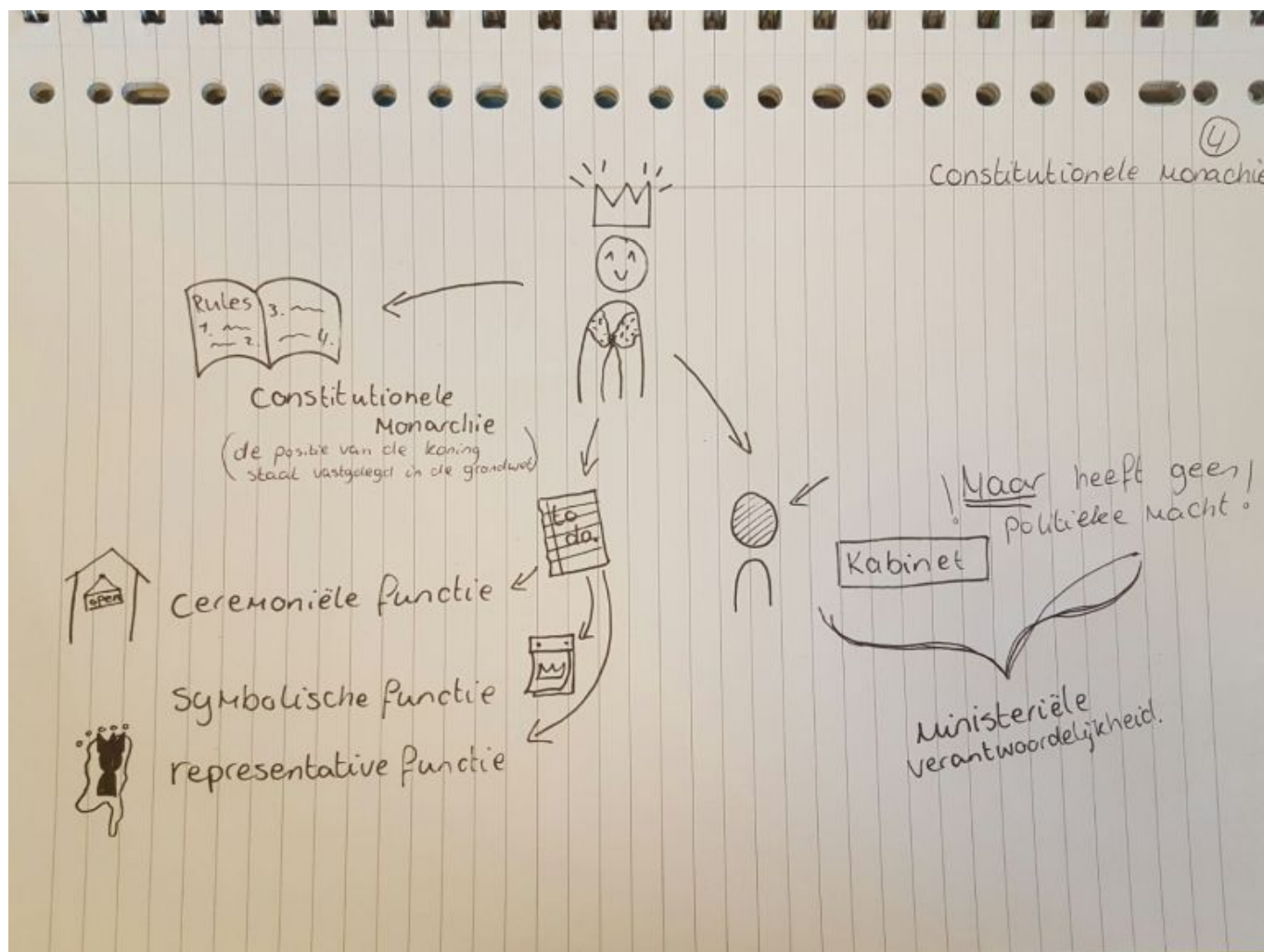
Resultaten

In de 3e schoolweek van dit schooljaar, meteen na Kamp, kwamen er enkele vmbo 3 TL leerlingen naar mij toe: “We zien op de planning dat de toets over Multiculturele samenleving kerndoel 1 tm 3 pas over 3 weken is, maar we hebben alles al verwerkt en snappen het al”.

Een erg fijne start van het jaar: door het plafond weg te halen konden deze leerlingen maximaal presteren. In het gesprek wat er op volgende hebben we besloten dat zij aan het einde van die week de toets al konden maken. Het resultaat was goed. Vervolgens hebben we na overleg besloten om de gehele klas de mogelijkheid aan te bieden om dit schooljaar examen te doen: een zwaar maar uitdagend traject.

4 Leerlingen hebben de keuze gemaakt hiervoor te gaan. Zij werken middels de website, video's, etc. zelfstandig door de leerstof en zitten waar wenselijk tijdens de les of een extra moment in de week met mij om tafel. Op het moment van schrijven hebben zij net de toets van periode 2/3 gehad en werken zij toe naar periode 4. Zij zullen, als het goed blijft gaan, over enkele weken beginnen met de eindexamenstof.

Mocht het dit jaar lukken het CSE te halen, dan kunnen zij volgend jaar het vak bijvoorbeeld op HAVO niveau volgen, de tijd besteden aan een ander vak of onder mijn begeleiding onderzoek gaan doen naar maatschappelijke vraagstukken. Mocht het dit jaar niet lukken het CSE te behalen dan hebben de leerlingen extra tijd voor CSE leerstof en kunnen zij een deel van de tijd gebruiken om aan andere vakken, verdiepende projecten, of iets anders te werken.

De andere leerlingen werken momenteel op eigen tempo en op hun eigen manier door de leerstof maar hebben (nog) gezamenlijke toetsmomenten. Een deel van de leerlingen vond het in het begin erg lastig om zonder opdrachten te werken, omdat zij dit niet gewend waren. Het eerste SE is gemiddeld gezien beter gemaakt dan vorig jaar, al is de spreiding wel groter.

Met alle leerlingen waarbij het resultaat minder was dan dat zij hadden verwacht, is besproken hoe zij het hebben aangepakt en welke hulp zij nodig hebben om het de volgende keer beter te doen. Inmiddels lijken alle leerlingen gewend aan de manier van werken.

Vooruitblik

Momenteel zijn we aan het bekijken hoe we de onderwerpen meer kunnen loslaten om leerlingen meer en meer gepersonaliseerd te kunnen laten werken. Daar waar we nu nog een afbakening hebben van een onderwerp per periode (bijvoorbeeld Mens en Werk periode 2) zijn we aan het kijken of we verschillende toetsmomenten kunnen hebben waarop leerlingen zich kunnen inschrijven, zodat zij meer op eigen tempo kunnen werken.

Hierbij willen we ook het aantal summatieve toetsen te verminderen. Omdat het CSE nu nog slechts één keer per jaar kan worden afgenomen, zijn we daarom ook aan het kijken op welke manier we leerlingen die sneller werken een interessant onderwijsaanbod aan kunnen blijven bieden. Mogelijkheden zijn onderzoek doen, peer-education en interessante projecten.

Het is een ongoing proces, waarbij we zoals hierboven omschreven ook zeker tegen dingen aanlopen en waarbij ook niet alles wat we proberen meteen succesvol is. Wel bemerken we dat, door volledig open kaart te spelen met leerlingen én hen alle ruimte te geven, leerlingen meer eigenaar worden van hun eigen leerproces en zo meer gepersonaliseerd hun route naar het eindexamen kunnen vormgeven.